

Posudek doktorské disertační práce p. Mgr. Michala Téra, Perun.
Historie a typologie slovanského hromovládce. Praha 2007, 288
stran.

Téma posuzované doktorské práce - staroslovanský bůh Perun - je nepochybně velmi atraktivní avšak obtížně zpracovatelné. V české odborné literatuře se jím naposledy věcně zabýval Lubor Niederle ve svých monumentálních "Slovanských starožitnostech". Novější české práce věnované staroslovanskému archaickému náboženství zpravidla nepřekračují populární rámec a jenom více či méně opakují názory zahraničního bádání. To naopak řeší otázky spojené s archaickými náboženskými představami značně usilovně a to v pohledu několika vědních disciplín (historie, archeologie, etnologie, srovnávací mytologie, jazykovědy, toponomastiky). S výsledky tohoto širokého okruhu bádání je autor dobře obeznámen.

Práci tématicky rozdělil do dvou oddílů. V prvním se zabývá Perunovým kultem na podkladě dochovaných pramenů, ve druhém charakterizuje toto božstvo na podkladě atributů jemu připisovaných, sleduje jeho stopy v mladší lidové kultuře a zařazuje ho do rámce náboženských představ Indoevropanů. Jak je dobře známo, jednoznačně se o tomto bohu zmiňují pouze ruské prameny sepsané v období od 11. do 16. století. Polské písemné prameny zmiňující se o Perunovi pocházejí až z raného novověku; nejsou však originální, neboť se opírají o písemnosti ruské. Až na jednu pozdní zmínku není Perunův kult doložen u Slovanů jižních; informace o uctívání Peruna v našem prostředí zcela chybí. Poznatek srovnávací mytologie o tom, že Indoevropané dělili hlavní funkce ve společnosti do tří oblastí (vládní, válečnické, zajišťující obživu), což se odrazilo i v triádě jejich hlavních bohů, vede k závěru, že i v těch slovanských oblastech, kde není Perunův kult přímo doložen, musíme předpokládat jeho existenci (nebo jiného boha postaveného mu na roveň).

Staroslovanskému Olympu se bádání věnuje již více než jedno století. Nedostatek písemných pramenů obrátil pozornost badatelů zprvu ke studiu reliktní pohanského náboženství v pozdější lidové kultuře; v současné době se značný význam přikládá archeologickým pramenům. I ty autor ve své práci využil. Archeologické prameny mají však svou zvláštní specifiku. I když se výzkumem podaří odkrýt bezpečně staroslovanskou svatyni, archeolog nemůže jednoznačně prokázat, jaké božstvo v ní bylo uctíváno. Navíc při interpretaci některých objevů jakožto objektů sakrálních často hraje rozhodující roli romantismus badatele, který objekt odkryl. Tak např. dvě údajné Perunovy svatyně objevené v Kyjevě a v Novgorodu se ukázaly být něčím zcela jiným. V této souvislosti nutno označit autorovo hyperkritické ohodnocení práce archeologa V. V. Chvojky za neoprávněné; jmenovaný náleží k zakladatelům ruské archeologie v carském období. Naopak kriticky by bylo zapotřebí posuzovat údajné české pohanské svatyně objevené M. Šollem na Staré Kouřimi (v poloze U Libuše) a na Hradsku u Mšena. Např. na Kouřimi žádná ohniště a idoly ve skutečnosti nalezeny nebyly. To si vymyslel M. Šolle a autor disertace to nekriticky opakuje. Údajné "žertviště" odkryté na hradišti Hradsko u Mšena jsou ve skutečnosti obyčejné jámy, jakých se objevují na hradištích desítky. Opatrněji bych doporučoval formulovat i autorovu větu o sakrálním významu Pražského hradu. Opevněný Pražský hrad vznikl na hradčanské ostrožně až za vlády Svyatopluka I. (tj. již v době raně křesťanské). Naopak zcela nepochybné jsou pohanské svatyně s temply objevené archeologickým výzkumem na slovanských sídlištích v širokém pásmu podél jižního baltského pobřeží. Nejlépe dochovaná i s unikátní sousední osadou pochází z Gross Raden. Tyto pohanské temply pronikly na východ až do ruského prostředí (kde naopak existoval jiný typ staroslovanských obětíšť) a to do Staré Ladogy. Zvláštní skupinu pohanských kultovních míst představují na širším jihopolském území posvátné kopce (o nich naposledy A. BUko, Archeologia Polski

wczesnośredniowiecznej, Warszawa 2005, s. 107-128). Někdy se k nim přiřítá i náš Říp, jedná se ovšem pouze o dohad. Diplomantem vzpomenu-tá myšlenka, že odlišnosti v budování pohanských svatyní jsou u západ-ních Slovanů odrazem kontaktů některých jejich skupin (konkrétně stsl. kultury feldberské) s keltským prostředím je nutno odmítnout; archeolo-gické doklady o přítomnosti Keltů ve Slezsku končí někdy okolo změny letopočtu, kdežto feldberská keramická skupina je nejméně o sedm až osm století mladší.

Nepochybně jeden z nejzajímavějších kultovních objektů byl ve druhé polovině 20. století objeven na ukrajinském Bogitu. I o něm se autor zmiňuje; za nevhodný však považuji v této souvislosti odkaz na ency-klopedii manželů Profantových, která neregistruje všechny údaje. Důle-žitý je např. poznatek zveřejněný v nejstarších publikacích tohoto nálezu, že v okolí původně stojícího idolu byly nalezeny četné obětiny (šperky, mince, křížky !). Ve výkladu nedaleko nalezeného zbručského idolu autor z obsáhlé bibliografie věnované této památce cituje např. poslední práci W. Szymańskiego. Pokud se mi známo ze soukromých rozhovorů s polskými odborníky, není jeho výklad jednoznačně akceptován. Diplomant uvádí řadu argumentů, kterými se snaží doložit nejspíše nomádský (turkota-tarský) původ zbručského idolu. Myšlenka není nová, po bogitském obje-vu (bez ohledu na to, kde původně zbručský idol stál) je odmítána.

Mnohem obsažnější část posuzované práce zabírají kapitoly ve kte-rých autor sleduje obdobné hromovládce v různých indoevropských skupi-nách. Sleduje typické atributy těchto božstev a studuje transformaci po-hanského Peruna do (především lidové) kultury následného již křesťan-ského období. Rozbor těchto otázek ponechávám příslušným odborníkům.

Lze souhlasit s autorovým závěrem, že Perunův kult byl běžný u všech Slovanů, byť jednoznačně je doložen pouze u východních. U západních Slovanů byl znám snad pod jinými jmény. Plně lze také souhlasit s auto-rovým závěrem, že o slovanské mytologii a obecně o praslovanské archaické

kultuře mnoho nevíme. Vypomáháme si tudíž různými hypotézami a teoriemi, jejichž oprávněnost ověří až další bádání.

Diplomant v předložené práci prokázal výbornou znalost příslušné odborné literatury i schopnost samostatné tvůrčí vědecké práce. Studie plně vyhovuje požadavkům kladeným na disertační doktorské práce a proto ji doporučuji k dalšímu řízení.

Praha, 9. června 2007

prof. PhDr. Jiří Sláma, CSc.